

ARAŞTIRMA / RESEARCH

COVID-19 Pandemisinde Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Kariyer Stres Düzeyinin ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi

Determination of Career Stress Level and Affecting Factors of Final Year Nursing Students During the COVID-19 Pandemic

Seçil GÜLHAN GÜNER¹, Müge TEZEL¹, Nesrin NURAL¹

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Trabzon, Türkiye.

Geliş tarihi/Received: 03.07.2023

Kabul tarihi/Accepted: 26.01.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Seçil GÜLHAN GÜNER, Dr. Öğr. Üyesi
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Ortahisar/TRABZON
E-posta: secilgulhan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1161-066X

Müge TEZEL, Arş. Gör.
ORCID: 0000-0002-1022-6631

Nesrin NURAL, Prof. Dr.
ORCID: 0000-0003-2100-7386

Bu araştırma sözel bildiri olarak, 23. Ulusal
İç Hastalıkları Kongresi, 06-10 Ekim 2021'de
sunulmuştur.

Öz

Amaç: Bu çalışma, COVID-19 pandemisi nedeniyle son sınıf hemşirelik bölümü öğrencilerinin kariyer stres düzeyini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapıldı.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı tipte olan bu çalışmanın örneklemini, bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi hemşirelik bölümü son sınıfında öğrenim gören 131 öğrenci oluşturdu. Araştırmanın verileri "Tanıtıcı Bilgiler Formu" ve "Kariyer Stres Ölçeği" ile toplandı. İstatistiksel analizler bir bilgisayar programı ile yapılarak, iki grupta karşılaştırmalarda Mann-Whitney U, üç ve daha fazla grupta karşılaştırmalarda Kruskal-Wallis testleri kullanıldı.

Bulgular: Araştırmaya katılan öğrencilerin hemşirelik mesleğini seçmeden önce %21,4'ü kariyer danışmanlığı aldığını belirtmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası COVID-19 nedeniyle gelecek stresi yaşadığını ifade etmektedir. Öğrencilerin Kariyer Stres Ölçeği toplam puan ortalaması $2,18 \pm 0,92$ 'dir. Ölçek alt boyut puan ortalamaları sırasıyla iş bulma baskısı $2,43 \pm 0,16$, kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği $2,16 \pm 1,07$ ve dışsal çatışma $1,87 \pm 0,94$ 'd Dışsal çatışma, iş bulma baskısı, kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği alt boyutları ve toplam puan ile öğrencilerin hemşirelik mesleğini isteyerek seçme ve hemşirelik mesleğini sevmeye durumu, günlük yaşamdaki yüksek stres düzeyi, COVID-19 nedeniyle gelecek stresi yaşama ve COVID-19 sürecinde hemşirelik mesleğini yapmak isteme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p < 0,05$).

Sonuç: Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin kariyer stres puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu belirlendi.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, hemşirelik öğrencileri, hemşirelik eğitimi, kariyer, stres.

Abstract

Objective: This study was conducted to determine the career stress level of final-year nursing students due to COVID-19 pandemic and the influencing factors.

Material and Method: The sample of this descriptive study consisted of 131 final-year students studying in the nursing department of the Faculty of Health Sciences of a university. The data was collected using the "Introductory Information Form" and "Career Stress Inventory". Statistical analyses were performed using a computer program. Comparison between two groups and three or more groups were used with analysis of Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis tests.

Results: The nursing profession was chosen by %21.4 of the participant who received career counseling. Nearly more than half of the students expressed to experience of future stress due to COVID-19. The CSI mean score of the students were 2.18 ± 0.92 . The subscale mean scores of the scale were 2.43 ± 0.16 for employment pressure, 2.16 ± 1.07 for career ambiguity/lack of information, and 1.87 ± 0.94 for external conflict respectively. A statistically significant difference was found between external conflict, employment pressure, and career ambiguity/lack of information subscales and total score of the Career Stress Inventory and students' statuses of choosing willingly the nursing profession, liking the nursing profession, having high stress level in daily life, getting stressed of future due to COVID-19, and aim to do the nursing profession during the COVID-19 ($p < 0.05$).

Conclusion: It was determined that the career stress mean scores of the final-year nursing students were at a moderate level.

Keywords: COVID-19, nursing students, nursing education, career, stress.

1. Giriş

Üniversite yılları, gençlerin geleceğine ilişkin kariyerleriyle ilgili hedeflerini belirledikleri, potansiyel kariyer yollarını keşfettikleri ve bununla birlikte zaman zaman kariyer karmaşasının da yaşandığı, dolayısıyla stresin aktif olduğu dönemlerden biridir (1). Kariyer kararı isteklerimiz, ilgi alanlarımız, yeteneklerimiz ve kişiliğimiz hakkında düşünmemizi içeren öz değerlendirme süreçleridir. Kariyer belirsizliği, güven eksikliği ve kişinin gelecekte ne yapacağını bilememe durumu kaygının neden olduğu stres düzeyi ile ilgilidir. Üniversite eğitimi sırasında öğrenciler akademik, sosyal ilişkiler, finansal boyutlarda da stres yaşamakta, mezuniyet aşaması yaklaştıkça, sorumluluk ve gelecek kaygısı ile daha da artabilmektedir (2-4). Stres, günlük yaşam içinde sürekli olarak varlığını gösteren ve bireyleri tehdit eden bir kavramdır. Özellikle geçmişte yaşanan pandemiler gibi ani, beklenmedik ve olağanüstü süreçler öğrencileri birçok alanda olumsuz yönde etkileyerek, öğrencilerde çeşitli psikososyal etkiler oluşturmuştur. Stres düzeyinin aşırı ve kontrolsüz olması, öğrencinin profesyonel kimlik gelişimini engelleyebildiği, stresi negatif algılayan öğrencilerde psikolojik belirtilerin daha fazla görüldüğü ve yüksek stres, akademik performansta düşmeye, depresyon ve ciddi sağlık problemlerine de neden olabildiği vurgulanmaktadır (5-7). Genel olarak pandemi süreci dışında da strese ilişkin hemşirelik öğrencileriyle yapılan farklı çalışmalarda öğrencilerin sıklıkla eğitim ve sosyal yaşamla ilgili stres yaşadıkları, sınıfına, kültürel faktörlerine ve bireysel özelliklerine göre stres oranlarının değiştiği belirtilmektedir (7, 8).

Tüm dünyada olduğu gibi 2020 yılında ülkemizde de COVID-19 salgını hayatın her alanda olduğu gibi eğitim alanını da derinden etkilemiştir. Salgın sürecini kontrol etmek amacıyla birçok ülkede eğitime ara verilmiştir (9, 10). Türkiye’de de üniversiteler uzaktan eğitim sistemine geçmiştir (11). Bu durum, özellikle lisans eğitimini henüz tamamlayamamış olan son sınıf hemşirelik öğrencilerinde mezuniyet sonrası ne yapacağını bilememe, iş bulma ve kariyer seçimi gibi faktörler ek stres kaynaklarına neden olmuştur. Pandemi süresince uzaktan eğitim süreci, internete erişim kısıtlılığı, sürecin belirsizliği, klinik uygulama ortamından uzak kalma, hemşirelik bakım ve uygulamalarını deneyimlemede aksama, mesleğini uygulayabilme kaygısı, COVID-19 olma ve bulaştırma korkusu, sevdiklerinden ayrı kalma korkusu, sosyal yaşamdan uzaklaşma ve mezuniyet töreninin iptali gibi konular hemşirelik öğrencilerinin sorun yaşamasına neden olmuştur (12-16). Literatürde hemşirelik öğrencileriyle yapılan çalışmalarda pandemi sürecinde sosyal izolasyon süresi uzadıkça stres ve korkunun arttığını, bununla birlikte anksiyete ve depresyon gibi ruhsal sorunların ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (17-19). Buna ilaveten, hemşirelik eğitiminin klinik uygulamaya dayalı bir eğitim süreci olması ve uzaktan eğitim sürecinde klinik eğitimin verilememesinin de öğrencilerin yaşamında gelecek ve kariyer stres düzeylerini artırabileceği düşünülmektedir (20). Yapılan literatür taramasında pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin kariyer stres düzeyini belirleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu gerekçeden hareketle bu çalışmada, COVID-19 pandemi sürecinde geleceğin sağlık profesyoneli olan son sınıf hemşirelik bölümü öğrencilerinin kariyer stres düzeyini ve etkileyen faktörlerin belirlemek amacıyla yapıldı. Belirlenen amaç doğrultusunda araştırmanın soruları şu şekildedir:

1. COVID-19 sürecinde, son sınıf hemşirelik öğrencilerinin kariyer stres düzeyi nasıldır?

2. COVID-19 sürecinde, son sınıf hemşirelik öğrencilerinin özellikleri ile kariyer stres düzeyi ve alt boyutları arasında farklılık var mıdır?

Çalışma sonucunda elde edilecek verilerin; son sınıf hemşirelik öğrencilerinin pandemi sürecindeki kariyer stresi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesine, ayrıca COVID-19 pandemisi sırasında hemşirelik öğrencilerinin kariyer gelişimine ilişkin karşılaştığı sorunlar için üniversitedeki ilgili bölümlerin kariyer stresini azaltıcı tedbirler almak için gerekli çözümler geliştirmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

2. Gereç ve Yöntem

2.1. Araştırmanın Tipi

Tanımlayıcı tipte bir çalışmadır.

2.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer

Araştırma 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılı bahar döneminde Türkiye’nin kuzeyinde bir üniversitenin Hemşirelik Bölümü’nde eğitim gören son sınıf hemşirelik öğrencilerinin kariyer stres düzeyini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapıldı.

2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini ilgili bölümde öğrenim gören son sınıf öğrencilerin tamamı (N=180) oluşturdu. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeksizin evrenin tamamına ulaşılması hedeflendi. Araştırmaya dahil edilme ölçütleri kapsamında çalışmaya katılmaya gönüllü olan, e-mail adresi ve internet erişimi olan 131 öğrenci örneklem kapsamına alındı. Öğrencilerden çalışmaya gönüllü olmayanlar (n=28) ve e-mail adresi yoluyla cevap alınamayanlar (n=21) çalışma dışı bırakıldı. Çalışmaya katılım oranı %72 olarak bulundu.

2.4. Veri Toplama Araçları

Verilerin elde edilmesinde “Tanıtıcı Bilgiler Formu” ve “Kariyer Stres Ölçeği” kullanıldı.

2.4.1. Tanıtıcı Bilgiler Formu

Literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan bu form sosyodemografik özellikler, hemşirelik mesleği ve COVID-19 ile ilgili toplam 17 sorudan oluşmaktadır (21, 22).

2.4.2. Kariyer Stresi Ölçeği (KSÖ)

Choi ve arkadaşları (2011) tarafından üniversite öğrencilerinin kariyerle ilgili stres kaynaklarını ve zorlanmalarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir (23). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirliği Özden ve Sertel-Berk (2017) tarafından yapılmıştır (24). Toplam 20 maddeden oluşan ölçek; kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği, iş bulma baskısı ve dışsal çatışma olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek, “Hiç katılmıyorum (1)” ile “Tamamen katılıyorum (5)” arasında değişen beşli likert tiptedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100’dür, bu doğrultuda ölçekten alınan yüksek puan, yüksek düzeyde kariyer stresine işaret etmektedir. KSÖ’den hem toplam puan hem de alt ölçek puanları elde edilebilmektedir. Ölçeğin Türkçe orijinalinde Cronbach alfa kat sayısı 0,94 olup, test-tekrar test güvenilirliği için bu değer 0,81’dir. Bu çalışma

için Cronbach alfa kat sayısı 0,949 olarak bulunmuştur. KSÖ alt boyutları ve maddeleri; Kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği alt boyutu 3, 5, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20 nolu maddelerin toplamından oluşmaktadır. Dışsal çatışma alt boyutu maddeleri 1, 2, 4 ve 15'tir. İş bulma baskısı alt ölçeği maddeleri 6, 7, 8, 9, 10 ve 12'dir. Ölçeğin Türkçe orijinalinde alt boyutların Cronbach alfa kat sayısı sırayla 0,86, 0,82 ve 0,88 olup, bu çalışma için 0,939, 0,825 ve 0,889'dir.

2.5. Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacılar tarafından Google forms programında hazırlanan online anket formuyla toplandı. Online anket formu katılımcılara link şeklinde e-mail yoluyla gönderildi. Gönderilen ilgili linkte online anket soruları yanıtlanabilecek olup, anket sonunda cevabı gönder butonu seçildiğinde, cevaplar araştırmacıların ekranına otomatik olarak yansıtıldı. Her katılımcı için online anket cevaplama süresi yaklaşık 20-25 dakikaydı.

2.6. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 21,0 paket programında analiz edildi. Verilerin analizinde yüzdelik, minimum, maksimum değerler, standart sapma, aritmetik ortalama kullanıldı. Verilerin normal dağılıma uyup uymadığı Shapiro-Wilk testi ile yapıldı. Elde edilen sonuçlara göre iki grulu karşılaştırmalarda Mann-Whitney U, üç ve daha fazla grulu karşılaştırmalarda Kruskal-Wallis testleri kullanıldı. Sonuçlar %95 güven aralığında ve anlamlılık seviyesi $p < 0,05$ olarak değerlendirildi.

2.7. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için araştırmanın yapıldığı Fakültenin Bölüm Başkanlığı'ndan, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'ndan ve ilgili üniversitenin Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan yazılı izin (Tarih/ Karar No: 2020-366) alındı. Ayrıca araştırmada kullanılan ölçeğin uygulanabilmesi için geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan yazarlardan izin alındı.

3. Bulgular

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %88,5'i kadın, %65,6'sı Anadolu lisesi mezunu ve yaş ortalaması $20,14 \pm 1,28$ yıl (min: 18, max: 24) idi. Öğrencilerin %68,7'si Karadeniz bölgesinden gelmekte, %39,7'si bir ilde yaşamakta, %79,4'ü çekirdek aile yapısına sahipti ve %87,8'sinin pandemi sürecinde ailesinin ya da kendisinin herhangi bir geliri bulunmaktaydı.

Katılımcıların %47,3'ü hemşirelik mesleğini isteyerek seçtiği ve %67,9'unun hemşirelik mesleğini sevdiği, %43,5'inin hemşirelik mesleğini seçmesinde etkili biri olduğu belirlendi. Öğrencilerin %57,3'ü aldığı lisans eğitiminin mesleği sevmesinde etkili olduğunu, mesleğini seçmeden önce %78,6'sı kariyer danışmanlığı almadığını ve %70,2'si yaşamında önemli kararlar alırken annesine danıştığını ifade etmektedir. Öğrencilerin %45'i günlük yaşamda stres düzeyinin kısmen yüksek, %39,7'si ise günlük yaşamda stres düzeyinin yüksek olduğunu belirtmektedir (Tablo 1).

COVID-19 nedeniyle öğrencilerin %54,2'sinin gelecek stresi, %59,5'inin hemşirelik mesleği ile ilgili stres ve %45'inin günlük yaşamda orta düzeyde stres yaşadığı, %82,4'ünün pandemi sürecinde hemşirelik mesleğini icra etmeyi istediği belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tanıtıcı Özellikler (n=131)

Özellikler	n	%	
Cinsiyet	Kadın	116	88,5
	Erkek	15	11,5
Mezun olduğu okul türü	Anadolu Lisesi	86	65,6
	Sağlık meslek lisesi	18	13,7
	Fen lisesi	12	9,2
	Diğer	15	11,5
Şu an yaşadığı bölge	Karadeniz	90	68,7
	Akdeniz	12	9,2
	Ege	7	5,3
	Marmara	5	3,8
	Güneydoğu Anadolu	5	3,8
	Doğu Anadolu	4	3,1
Şu an yaşadığı yer	İl	52	39,7
	İlçe	49	37,4
	Köy	30	23,0
Aile tipi	Çekirdek aile	104	79,4
	Geniş aile	27	20,6
Gelir durumu	Evet	115	87,8
	Hayır	16	12,2
Kararlarını alırken danıştığı birey	Kimseye danışmam	9	6,9
	Annem	92	70,2
	Babam	49	37,4
	Kardeşlerim	59	45,0
	Arkadaşım	35	26,7
	Diğer tanıdıklarım	10	7,8
Aldığı eğitim mesleği sevmesinde etkili oldu mu?	Evet	75	57,3
	Kısmen	48	36,6
	Hayır	8	6,1
Mesleği seçmesinde etkili olan biri var mı?	Evet	57	43,5
	Kısmen	32	24,4
	Hayır	42	32,1
Mesleği seçmeden önce kariyer danışmanlığı aldı mı?	Evet	28	21,4
	Hayır	103	78,6
COVID-19 nedeniyle hemşirelik mesleği ile ilgili stres yaşama durumu	Evet	78	59,5
	Kısmen	34	26,0
	Hayır	19	14,5
COVID-19 nedeniyle gelecek stresi yaşama durumu	Evet	71	54,2
	Kısmen	44	33,6
	Hayır	16	12,2
COVID-19 sürecinde hemşirelik mesleğini icra etmeyi isteme durumu	Evet	108	82,4
	Hayır	23	17,6
Günlük yaşamdaki stres düzeyi	Yüksek	52	39,7
	Orta	59	45,0
	Düşük	20	15,3

Pandemi sürecinde öğrencilerin %91,4'ü kariyerini olumsuz etkileyen faktörlerin olduğunu belirtmektedir. Etkileyen faktörler incelendiğinde; gelecek planlarının aksaması (%23,7), sağlık çalışanlarının yaşadığı problemler (%22,1), günlük rutininin aniden değişmesi (%12,2), yakınlarını/sevdiklerini kaybetme korkusu (%11,5), psikolojik sıkıntılar (%8,4), mezun olamama korkusu (%6,1), ekonomik sıkıntılar (%5,3) ve COVID-19 pozitif tanısı almak (%2,3) olarak sıralanmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Pandemi Döneminde Kariyerlerini Etkileyen Olumsuz Faktörler

Kariyeri etkileyen olumsuz faktörler	n*	%
Gelecek planlarının aksaması	31	23,7
Sağlık çalışanlarının yaşadığı problemler	29	22,1
Günlük rutininin aniden değişmesi	16	12,2
Yakınlarını/sevdiklerini kaybetme korkusu	15	11,5
Psikolojik sıkıntılar	11	8,4
Mezun olamama korkusu	8	6,1
Ekonomik sıkıntılar	7	5,3
COVID-19 tanısı almak	3	2,3

*n katlanmıştır.

Tablo 3'te araştırma kapsamına alınan öğrencilerin Kariyer Stres Ölçeği (KSÖ)'nden aldıkları puanların dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin KSÖ toplam puan ortalaması $2,18 \pm 0,92$ 'dir. Öğrencilerin ölçek alt boyut ortalamaları ise kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği $2,16 \pm 1,07$, dışsal çatışma $1,87 \pm 0,94$ ve iş bulma baskısı $2,43 \pm 0,16$ olarak sıralanmaktadır.

Tablo 4'te öğrencilerin bazı özellikleri ile Kariyer Stres Ölçeği toplam puan ve alt ölçekleri puanları karşılaştırılması incelenmektedir. KSÖ alt boyutları olan dışsal çatışma, iş bulma baskısı, kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği ve toplam puan ile öğrencilerin hemşirelik mesleğini isteyerek ve hemşirelik mesleğini sevme durumu, günlük yaşamdaki stres düzeyi yüksekliği, COVID-19 nedeniyle gelecek stresi yaşama ve COVID-19 sürecinde hemşirelik mesleğini yapmak isteme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Ayrıca KSÖ alt boyutları olan iş bulma baskısı, kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği ve toplam puan ile öğrencilerin COVID-19 nedeniyle hemşirelik mesleği ile ilgili stres yaşama durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken ($p < 0,05$), dışsal çatışma alt boyutu ile istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 3. Öğrencilerin Kariyer Stresi Ölçeği Puan Dağılımı (n=131)

Alt boyutlar	Madde Sayısı	Minimum	Maximum	X ± S.S.	Basıklık	Çarpıklık
Kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği	10	1	4,8	$2,16 \pm 1,07$	0,013	0,0983
Dışsal çatışma	4	1	5	$1,87 \pm 0,94$	1,187	1,323
İş bulma baskısı	6	1	5	$2,43 \pm 0,16$	-0,565	-0,578
Toplam puan	20	1	4,6	$2,18 \pm 0,92$	-0,351	-0,743

X: Ortalama, S.S.: Standart sapma

Tablo 4. Öğrencilerin Bazı Özellikleri ile Kariyer Stresi Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Dağılımının Karşılaştırılması (n=131)

Özellikler	Dışsal çatışma			İş bulma baskısı			Kariyer belirsizliği/ bilgi eksikliği			Toplam puan			
	X ± S.S.	Test istatistiği	p	X ± S.S.	Test istatistiği	p	X ± S.S.	Test istatistiği	p	X ± S.S.	Test istatistiği	p	
Cinsiyet*	Kadın	$7,57 \pm 3,96$	-0,015	0,988	$14,81 \pm 6,72$	-0,684	0,494	$21,62 \pm 10,69$	0,000	1,000	$44,02 \pm 18,96$	-0,242	0,809
	Erkek	$6,73 \pm 2,12$			$12,93 \pm 3,80$			$22,06 \pm 11,61$			$41,73 \pm 15,42$		
Mesleği isteyerek seçme**	Evvet	$6,12 \pm 3,01$			$12,35 \pm 5,46$			$16,37 \pm 6,69$			$34,85 \pm 13,16$		
	Kısmen	$8,36 \pm 3,64$	21,80	0,00***	$15,78 \pm 6,28$	17,42	0,00***	$24,87 \pm 11,05$	34,51	0,000***	$49,03 \pm 18,06$	32,61	0,000***
	Hayır	$10,25 \pm 5,46$			$20,58 \pm 7,37$			$33,91 \pm 11,04$			$64,75 \pm 19,36$		
Mesleği sevme*	Evvet	$7,05 \pm 3,81$			$13,48 \pm 6,03$			$18,05 \pm 8,07$			$38,59 \pm 16,30$		
	Hayır	$8,38 \pm 3,64$	7,565	0,023***	$16,97 \pm 6,81$	7,922	0,019***	$29,35 \pm 11,75$	28,138	0,000***	$54,71 \pm 18,46$	23,035	0,000***
Günlük yaşamdaki stres düzeyi yüksekliği**	Evvet	$8,50 \pm 4,14$			$16,32 \pm 6,68$			$24,84 \pm 11,31$			$49,67 \pm 19,25$		
	Kısmen	$7,11 \pm 3,69$	8,122	0,017***	$13,83 \pm 6,06$	7,152	0,028***	$19,64 \pm 9,31$	9,031	0,011***	$40,59 \pm 16,62$	10,658	0,005***
	Hayır	$5,90 \pm 2,26$			$12,40 \pm 6,33$			$19,45 \pm 11,72$			$37,75 \pm 18,80$		
COVID-19 nedeniyle hemşirelik mesleği ile ilgili stres yaşama durumu**	Evvet	$7,78 \pm 3,55$			$16,32 \pm 6,38$			$24,44 \pm 10,94$			$48,55 \pm 17,64$		
	Kısmen	$7,17 \pm 4,30$	3,660	0,160	$12,44 \pm 6,36$	15,452	0,000***	$18,20 \pm 9,54$	17,679	0,000***	$37,82 \pm 19,22$	18,404	0,000***
	Hayır	$6,78 \pm 3,89$			$11,42 \pm 4,72$			$16,52 \pm 8,51$			$34,73 \pm 15,03$		
COVID-19 nedeniyle gelecek stresi yaşama durumu**	Evvet	$8,32 \pm 3,78$			$17,35 \pm 6,20$			$25,15 \pm 10,44$			$50,83 \pm 16,87$		
	Kısmen	$6,59 \pm 3,99$	13,426	0,001***	$11,45 \pm 5,56$	30,454	0,000***	$16,61 \pm 9,16$	27,448	0,000***	$34,65 \pm 17,81$	31,081	0,000***
	Hayır	$6,18 \pm 2,22$			$11,06 \pm 4,13$			$20,18 \pm 10,87$			$37,43 \pm 15,00$		
COVID-19 sürecinde hemşirelik mesleğini icra etmeyi isteme*	Evvet	$7,18 \pm 3,60$			$14,06 \pm 6,31$			$19,36 \pm 8,94$			$40,61 \pm 16,65$		
	Hayır	$8,86 \pm 4,42$	-1,978	0,048***	$17,13 \pm 6,76$	-2,052	0,040***	$32,56 \pm 12,01$	-4,622	0,000***	$58,56 \pm 20,19$	-3,819	0,000***

*Mann-Whitney U testi yapılmıştır, **Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. *** $p < 0,05$

4. Tartışma

Hemşirelik öğrencilerinin öğrenme sürecinde uzun süre stres yaşamaları hem mesleki kimlik gelişimini hem de sağlıklarını etkilediği vurgulanmaktadır (12, 25). Uygulamalı sağlık eğitimini içeren hemşirelik lisans eğitimi sürecinde, COVID-19 pandemisi nedeniyle kısıtlılıklar ve belirsizlikler yaşanması öğrencilerde psikososyal yönden olumsuz etkiler meydana getirmiştir (26). Ancak yapılan literatür taramasında COVID-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin kariyer stresini irdeleyen çalışmaya rastlanılmamıştır. Özellikle COVID-19 pandemisinin uzaktan eğitim sürecinde, yaşanan aksaklıklar ve belirsizlikler sağlık profesyoneli adayı olan sınıf hemşirelik öğrencilerinin mesleki kariyer alanında stres yaşamalarına neden olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle bu çalışmada COVID-19 pandemisi sürecinde son sınıf hemşirelik öğrencilerinin kariyer stres düzeyi ve etkileyen faktörlerin irdelenmesinin pandemi sürecinde öğrencilerin mesleki kariyer stresi açısından literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan hemşirelik öğrencilerinin Kariyer Stres Ölçeği'nden aldıkları toplam puana göre kariyer stresinin orta düzeyin altında olduğu belirlendi. Özellikle COVID-19 sürecinde öğrencilerin kariyer stresinin düşük olması olumlu bir sonuçtur. Bu sonuç hemşirelik öğrencilerinin pandeminin de etkisiyle birlikte sağlık çalışanlarına olan gereksinimdeki artma, dolayısıyla istihdam sorunu ya da sahip olduğu işi kaybetmesine ilişkin korkusunun düşük düzeyde algılanmasıyla ilgili olabilir. Çalışmamızdan farklı olarak geçmişte yaşanan pandemi dönemlerinde yapılan çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinin aşırı düzeyde psikolojik stres yaşadıkları ve kariyerleri hakkında endişelendiklerini ortaya koymuştur (12, 27, 28).

Çalışmamızda hemşirelik öğrencilerinin Kariyer Stres Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde sırasıyla; iş bulma baskısı, kariyer belirsizliği/bilgi eksikliği ve dışsal çatışma olduğu görülmektedir. Literatürde bireylerde kariyer endişesine neden olan durumların; bireysel, örgütsel, teknolojik ve toplumsal düzeyde olduğu, ayrıca bireylerin çalışma arkadaşlarıyla ve yöneticileriyle ilgili konular da istihdam sorunu olduğu görülmektedir (29). Pandemi sürecini de kapsayan Türkiye İstatistik Kurumu 2020 yılı İşgücü İstatistikleri Raporu'na göre hemşirelik mesleğinin de yer aldığı hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranının %56,2 olduğu belirtilmektedir (30). Bu sonucun pandemi sürecinde de hemşirelik mesleğinin istihdam alanlarının özel ve kamu kurumlarını kapsaması geniş bir yelpazede iş bulma imkanı sağlaması ve dolayısıyla hemşire gereksiniminin artması ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Ayrıca bu durum çalışmamızın sonuçlarında yer alan öğrenci hemşirelerin mesleği isteyerek seçme, mesleğini sevmeye ve kariyer stresi arasındaki anlamlılığı da desteklemektedir. İş bulma kaygısının olmaması meslek seçimini etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. COVID-19 pandemisi sürecinde ekonomik bağımsızlık kazanma, ailenin herhangi bir gelirinin olmaması, dolayısıyla birlikte yaşanan bireylerin geçimini bir an önce üstlenme isteğinin ön plana çıkması, salgınla mücadelede ön safta yer alma gibi faktörlerin hemşirelik mesleğini isteyerek seçmeye ve sevmeye etkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim COVID-19 pandemisinde yapılan bir çalışmada mesleği isteyerek seçen hemşirelik öğrencilerinin stres yaşama durumunun

düşük iken, hemşirelik mesleğine ilgileri olumsuz şekilde etkilenen öğrencilerin stres düzeyi yüksek bulunmuştur (12). Çalışmamız sonuçları literatürle uyum göstermektedir.

Öğrenciler, pandemi döneminde kariyerlerini olumsuz etkileyen faktörleri "gelecek planlarının aksaması" (31 öğrenci), "sağlık çalışanlarının yaşadıkları problemler" (29 öğrenci) "günlük rutinlerin aniden değişmesi" (16 öğrenci), "yakınlarını, sevdiklerini kaybetme korkusu" (15 öğrenci) olarak sıralamışlardır. COVID-19 sonucunun pozitif olma korkusunu üç öğrenci yaşadığını belirtmiştir. Kriz yaratan durumlarda insanların korku ve panik yaşama davranışları göstermeleri doğal bir sonuçtur. Krizlerin, şu andaki etkilerinin yanı sıra geleceğe dair umut ve güven duygusunda da zedelenme olasılığı vardır. Bu sonuçlar sağlık çalışanlarının yüksek oranda COVID-19'la karşılaşmış olmalarından kaynaklanmış olabilir. Türk Toraks Derneği'nin Aralık 2020 ve Ocak 2021 döneminde gerçekleştirdiği ankete göre COVID-19'a yakalanan sağlık çalışanlarının oranı %57,4 olarak belirtilmiştir (31).

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin günlük yaşamdaki stres düzeyi yüksekliği, pandemi gelecekteki stres yaşama ve hemşirelik mesleğini yapmak isteme durumu ile kariyer stresi arasında anlamlılık saptandı. Pandemi hemşirelik öğrencileriyle yapılan farklı çalışmalarda da öğrencilerin çoğunluğunun COVID-19 nedeniyle gelecek konusunda endişeli ve kaygılı hissettikleri belirtilmektedir (32, 33). Bu çalışmada öğrenciler yaşanan pandemi koşullarına rağmen tamamına yakınının mesleğini yapmak istediği belirlendi. Bu durum bir an önce bir iş bulma, ekonomik bağımsızlığa kavuşma ve topluma hizmet etme arzusu ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, COVID-19'un son sınıf hemşirelik öğrencilerinde orta düzeyde kariyer stresine neden olduğu ve yarıdan fazlasının hem gelecek hem de hemşirelik mesleği için stres ve kaygı yaşamakta olduğu belirlendi. Kariyer stresi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken, mesleği isteyerek seçme, mesleğini sevmeye ve pandemi sürecinde hemşirelik mesleğini yapmak isteme durumları ile kariyer stresi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Bu çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak pandemi sürecinde mezun olacak adayların atandıkları birimlerde çok yönlü hizmet içi eğitimler planlanması, uyum süreçlerinin daha geniş bir zamana yayılarak stresörlerinin kontrol altına alınması önerilmektedir.

6. Alana Katkı

Çalışmamız hemşirelik eğitimcileri, öğrencileri ve hemşireler için COVID-19 pandemisi sürecinde mezun konumunda ve sağlık profesyoneli adayı olan hemşirelik öğrencilerinin mesleğinde kariyer stresi düzeyi ve etkileyen faktörler konusunda farkındalık oluşturacağı ve elde edilen sonuçların yapılacak farklı çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için araştırmanın yapıldığı Fakültenin Bölüm Başkanlığı'ndan, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'ndan ve ilgili üniversitenin Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan yazılı izin (Tarih/ Karar No: 2020-366) alındı. Ayrıca çalışmada kullanılan ölçeğin uygulanabilmesi için geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan yazarlardan e-mail yoluyla izin alındı.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir maddi yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: SGG; **Tasarım:** SGG; **Denetleme:** SGG, NN, MT; **Kaynak ve Fon Sağlama:** SGG, NN, MT; **Malzemeler:** SGG; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** SGG, NN; **Analiz/Yorum:** SGG, NN, MT; **Literatür Taraması:** SGG, NN; **Makale Yazımı:** SGG, NN, MT; **Eleştirel İnceleme:** SGG, NN, MT.

Kaynaklar

1. Akosah-Twumasi P, Emoto TI, Lindsay D, Tsey K, Malau-Aduli B. A systematic review of factors that influence youths career choices-The role of culture. *Frontiers in Education*. 2018; 3:1-15. DOI: 10.3389/educ.2018.00058
2. Bozyiğit E, Gökbaraz N. Career stress determinants of the students in faculty of sports sciences. *Jcer*. 2020;8(15):181-200. DOI: 10.18009/jcer.679874
3. Eryılmaz A. Ergenlik döneminde stres ve başa çıkma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2009;6(2):20-37.
4. Özel Y, Karabulut AB. Günlük yaşam ve stres yönetimi. *TÜSBAD*. 2018;1(1):48-56.
5. Edwards D, Burnard P, Bennett K, Hebden U. A longitudinal study of stress and self-esteem in student nurses. *Nurse Education Today*. 2010;30:78-84.
6. Luo Y, Wang H. Correaltion research on psychological health impact on nursing students against stres, coping way and social support. *Nurse Education Today*. 2009;29:5-9.
7. Altıok HÖ, Üstün B. Hemşirelik öğrencilerinin stres kaynakları. *Kuram ve Eğitim Bilimleri*. 2013;13(2):747-766.
8. Güler Ö, Çınar S. Hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stresörler ve kullandıkları baş etme yöntemlerinin Belirlenmesi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi [Sempozyum Özel Sayısı]*. 2010;3:53-260.
9. Sahu P. Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): Impact on education and mental health of students and academic staff. *Cureus*. 2019;4:4-9.
10. Viner RM, Russell SJ, Croker H, Packer J, Ward J, Stansfield C, et al. School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: A rapid systematic review. *The Lancet Child & Adolescent Health*. 2020;0(0):1-8.
11. Kürtüncü M, Kurt A. COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *ASEAD*. 2020;7(5):66-77.
12. Cantekin İ, Çoban SA, Dönmez H. Covid-19 Pandemisinde Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamalara Yönelik Algıladıkları Stres Düzeyi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 2021;11(3):592-599.
13. Lee J. Mental health effects of school closures during Covid-19. *Lancet Child Adolesc Health*. 2020;4(6):421. DOI: 10.1016/S2352-4642(20)30109-7.
14. Wang C, Cheng Z, Yue XG, McAleer M. Risk management of COVID-19 by universities in China. *Journal of Risk and Financial Management*. 2020;13(2):36.
15. Cao W, Fang Z, Hou G, Han M, Xu X, Dong J, et al. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*. 2020;287:112934.
16. Tuğut F, Tuğut N, Çelik BY. Sağlık alanında okuyan öğrencilerin Covid-19 pandemi sürecinde durumluk süreklilik kaygı, algılanan stres ve depresyon düzeylerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2021;6(2):136-144.
17. Fofana NK, Latif F, Sarfraz S, Bilal S, Bashir MF, Komal B. Fear and agony of the pandemic leading to stress and mental illness: An emerging crisis in the novel coronavirus (COVID-19) outbreak. *Psychiatry Research*. 2020;291:113230.
18. Brooks SK, Webster RK, Smith LE, Woodland L, Wessely S, Greenberg N, et al. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*. 2020;395(10227):912- 20.
19. Torales J, O'Higgins M, Castaldelli-Maia JM, Ventriglio A. The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *International Journal of Social Psychiatry*. 2020;66(4):317-20.
20. Yanık D, Yeşilçınar İ. COVID-19 pandemi sürecinde yaşanan sosyal izolasyonun hemşirelik öğrencileri üzerindeki etkileri: Niteliksel araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 2021;8(2):103-112.
21. Alniaçık E, Of M, Balkaş J, Tülemes S, Mirzayev M, Alferra H. Pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve umutsuzluklarının kariyer geleceği algısı üzerindeki etkileri. *BMIJ*. 2021;9(1):248-266. DOI: 10.15295/bmij.v9i1.1757
22. Çalışkan E, Kargın M, Ersöğütçü F. Hemşirelik öğrencilerinde Covid-19 korkusu ile hemşirelik mesleğine yönelik tutum arasındaki ilişki. *Sted*. 2021;30(3):170-180. DOI: 10.17942/sted.880773
23. Choi BY, Park HR, Yang E, Lee SK, Lee Y, Lee SM. Understanding career decision self-efficacy: A meta-analytic approach. *JCD*. 2012;39(5):443-460. DOI: 10.1177/0894845311398042
24. Özden K, Sertel-Berk Ö. Kariyer stresi ölçeği'nin (KSÖ) Türkçe'ye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin sınanması. *Psikoloji Çalışmaları*. 2017;37(1):35-51.
25. Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Acikgoz F, Akkus D. The Turkish adaptaion of perceived stress scale, bio-psychosocial response and coping behaviours of stress scales for nursing students. *Journal of Psychiatric Nursing*. 2015;6(1):15-25.
26. Didin M, Yavuz B, Yazıcı HG. Covid-19'un Öğrencilerin Stres, Anksiyete, Depresyon, Korku Düzeylerine Etkisi: Sistematiik Derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2022;14(1): 38-45.
27. Gao WB, Chen ZY, Wang YN. Analysis on the influence and changetrend of public mentality during Sars epidemic. *Chinese Mental Health Journal*. 2003;17(9):594-96.
28. Zhang LJ, Lu PJ, Gao YX. A study on the emotional and behavioral experiences of nursing students during the SARS epidemic. *Journal of Nurses Training*. 2004;19(7):601-3.
29. Agun H, Üçok DI, Küçük BA. Kariyer dönemlerinin değişmeyen gerçeği: Kariyer endişesi. *İş ve İnsan Dergisi*. 2021;8(1):59-72. DOI: 10.18394/iid.807278
30. Türkiye İstatistik Kurumu [Internet]. İlgücü İstatistikleri; 2020. [cited 2021 Nov 10]. Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484> 10 November, 2021
31. Türk Toraks Derneği [Internet]. Sağlık Çalışanlarında COVID-19 Enfeksiyonu, Aralık 2020-Ocak 2021 Döneminde Artış Göstermiştir. [cited 2021 Nov 10]. Available from: <https://www.toraks.org.tr/site/news/10240>
32. Huang L, Xu F, Liu H. Emotional responses and coping strategies of nurses and nursing college students during COVID-19 outbreak. *MedRxiv the Preprint Server for Health Sciences* 2020. DOI: 10.1101/2020.03.05.20031898
33. Okuyan CB, Karasu F, Polat F. Hemşirelik öğrencilerinin Covid-19'a maruz kalma korkularının sağlık kaygısı düzeyleri üzerine etkisi: Bir üniversite örneği. *Van Sag Bil Derg*. 2020;13(Covid-19 özel sayı):45-52.